

ЦЕНТЪР ЗА СЕМИОТИЧНИ И КУЛТУРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

eБИБЛИОТЕКА

УМБЕРТО ЕКО

КОД

e-издание на Център за семиотични и културни изследвания
2017
www.cssc-bg.com

КОД

Умберто Еко

2

ВЪЗХОДЪТ НА НОВА КАТЕГОРИЯ - 1

През втората половина на 20 век семиотиката и свързаните с нея научни дисциплини до голяма степен раздробиха употребата на термина „**код**“. Значението на този термин придоби някакви прекалено щедри размери, обхващайки множество семантични области или поне всички онези, които философите на езика биха нарекли езикова компетентност, език, система от правила, знание за света или енциклопедична компетентност, множество от прагматични норми и т.н. Както е ясно на всички, макар и тези области често да се застъпват, те в никакъв случай не се припокриват. [...]

До втората половина на века думата „**код**“ е била използвана така, както ни внушават речниците, т.е. в три вида смисъл: **палеографичен, институционен и корелационен.**

КОД

Умберто Еко

3

ВЪЗХОДЪТ НА НОВА КАТЕГОРИЯ - 2

Палеографичният смисъл ни подсказва как да разбирате останалите два: *codex* на латински означава стъблото на дървото, от което са се правели навосьчени дървени таблички за писане. Оттук терминът е започнал да се използва и за пергаментни свитъци, както и за книги от хартия. По такъв начин кодът е нещо, което предава нещо друго – той е бил свързан с общуване или означаване от самото си начало. При **корелационните кодове** е налице както книга, така и комуникативна цел: морзовата азбука представлява *книга*, в която е описан код, или *речник*, който установява съответствията между поредица или система от електрически сигнали /изписани като точки и тирета/ и поредица от букви в азбуката. Както ще видим по-късно съществуват кодове, които съотнасят изрази с изрази, и кодове, които съотнасят изрази със съдържания.

КОД

Умберто Еко

4

ВЪЗХОДЪТ НА НОВА КАТЕГОРИЯ - 3

Също така и **институционните кодове /кодекси/** са книги дотолкова, доколкото представляват систематизирани сборници от правни положения, законници, подредени по такъв начин, че да се избягват непоследователности и застъпвания... сбор от правила, приложими към всеки индивид и в този смисъл преобладаващи морални норми за дадено общество или класа. Юридическите кодекси, правилата за добро държание, рицарските предписания и т.н. представляват систематизирани указания. На пръв поглед изглежда, че **корелационните кодове** са подчинени на тъждествения модел, докато **институционните кодекси** са свързани с дедуктивния. Разликата обаче не е толкова ясно очертана. Нашият въпрос обаче е следният: дали понятието „**код**“, така, както се появява сред структуралистите в средата на века, има нещо общо с горните понятия? И защо?

КОД

Умберто Еко

СЪКРУШИТЕЛНИЯТ ЕФЕКТ

5

В „Курс по обща лингвистика“ Сосюр прави някакъв блед намек за **кода на езика**. Начинът на изразяване разкрива известно объркване: **Сосюр не казва, че езикът е код, а че има код на езика**. Можем да кажем, че този първи намек остава неизползван до 50-те години. Тази дата е избрана по няколко причини: 1949 е годината, в която излиза „Математическа теория на комуникацията“ на Шанън и Уивър, а 1956 е годината, свързана с книга, която е повлияна от изследванията в областта на теорията на информацията: „Основи на езика“ на Якобсон и Хале. След тези две научни събития кодовата вълна се надига и гребенът на новата категория помита всичко с такава съкрушителна сила, че не остава никакво време да се мисли за тънки формални различия. Спомняме си изрази като фонологичен код, езикови кодове, литературни и изобразителни кодове, генетични кодове, перцептивни

КОД

Умберто Еко

6

КОДОВЕ И КОМУНИКАЦИЯ - 1

кодове, кодирана/некодирана информация и т.н.

Вече беше казано, че трите канонични определения за код /палеографично, корелационно и интституционно/ са основани върху идеята за комуникативна цел. Това, което е твърде любопитно в тази история, е че от самото начало тази цел е по-скоро скрита и намеквана, отколкото открито заявявана. Във фонологията на Якобсон комуникативната цел е по-скоро подсказана, отколкото поставена в центъра на вниманието, същото става и в ранните трудове на Клод Леви-Строс. Слагам особено ударение върху Леви-Строс, тъй като във френските структурални среди кодовият бум започва с културната антропология на Леви-Строс, въпреки че Леви-Строс развива идеята за код под влияние на предишните си връзки с информационните теоретици /Якобсон/. [...]

КОД

Умберто Еко

7

КОДОВЕ И КОМУНИКАЦИЯ - 2

Както и при фонологията на Якобсон кодът не е толкова механизъм, позволяващ общуване, колкото механизъм, способен да осъществи превръщането на една система в друга. Дали това са системи за общуване, или някакви други системи, не е от значение – важното е, че това са системи, които общуват помежду си. И така още при раждането си идеята за код е забулена в известна двусмисленост: обвързана с една общокомуникативна хипотеза, тя не е гаранция за комуникативност, а по-скоро за структурна подреденост и за взаимна достъпност между различните системи. Тази двусмисленост се корени в двойственото значение на думата комуникация: комуникация е както *преносът* на информация между два полюса, така и *достъпността* или *преходът* между двете пространства. Объркването, което създават, може да бъде плодотворно. [...]

КОД

Умберто Еко

8

КОДОВЕТЕ КАТО S-КОДОВЕ - 1

Кодът, за който говорят информационните теоретици, се проявява като еднопланова система, като некорелативно средство, затова го определям като **s-код**. Сега проблемът за нас е в това, че в ранните си превъплъщения понятието „**код**“ е по-близо до семантичното поле „правило“, отколкото до семантичното поле „комуникация и/или означаване“. Сосюр споменава за **код на езика**, но без съмнение Якобсон е този, който екстраполира понятието „**код**“ от теорията на информацията и заедно с други подобни термини го прилага в лингвистиката и в семиотиката. На пръв поглед Якобсон като че ли внася едно объркващо обобщение: „код“ се отнася както към синтактична система от чисто диференциални частици, лишени от всякакво значение, така и към корелация от две поредици от елементи, систематично подредени така, че всеки елемент от едната съответства на елемент от другата. Всъщност тъкмо когато Якобсон предлага да се възприеме тази идея, той видимо съвсем ясно осъзнава горното различие: **има**

КОД

Умберто Еко

9

КОДОВЕТЕ КАТО S-КОДОВЕ - 2

код само тогава, когато е налице сбор от предвидени възможности, основавани на съответствието на дадено означаващо спрямо дадено означаемо.[...]

Причината Jakobson да говори за кодовете и в двата случая се корени в определено конкретната позиция, която Jakobson винаги е заемал. Идеята за чисто отличителна и разделителна система е твърде абстрактна, а изследванията на Jakobson винаги са насочени към езика в неговото действие. Езикът е само теоретичен инструмент, с който обясняваме как действа речта. Следователно за Jakobson е невъзможно да мисли за фонологична система като за нещо, което не е предназначено за означаване. Така използвайки двойното значение на термина „код“ Jakobson на практика отхвърля опита да се внесе някакво ясно методологическо различаване на двете значения и това се прави, за да бъде запазено единството на езика в действие.

КОД

Умберто Еко

10

КРИПТОГРАФИЯ И ЕСТЕСТВЕНИ ЕЗИЦИ.

КОДОВЕ, ШИФРИ, МАСКИ - 1

Най-елементарният пример за съотносителен код е **криптографският**. В криптографията кодът представлява множество от правила, преобразуващи *явен текст* в *кодирано съобщение* по такъв начин, щото познаващият преобразувателното правило адресат да може да превърне по обратен път закодираното съобщение в явен текст. Преобразуванията могат да се извършат или по пътя на транспонирането, или на заместването. Типична илюстрация на *транспонирането* са анаграмите и палиндромите. Субституцията се осъществява или чрез шифри, или чрез маски. Шифрите заместват всеки минимален елемент на явния текст с елемент от друго изразно множество, например всяка буква от латинската азбука с число, или с буква от гръцката азбука или с друг елемент. При шифрите се борави с изразните планове на

КОД

Умберто Еко

11

КРИПТОГРАФИЯ И ЕСТЕСТВЕНИ ЕЗИЦИ. КОДОВЕ, ШИФРИ, МАСКИ - 2

две различни знакови системи. Морзовата азбука е шифър. При маските цели съдържателни поредици от дадена система съответстват на поредици или единици от друга знакова система. Маските могат да функционират от съдържание към съдържание, но и от израз към съдържание – един тълковен речник е пример за такъв тип. Граничната линия между шифър и маска често е неуловима.

A READER

КОД

Умберто Еко

12

КЪМ ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ - 1

Леви-Строс пише: „Грешката на другите митолози е, че те се опитват да си обяснят митовете чрез един-единствен код, докато всъщност винаги са в действие едновременно няколко кода. Невъзможно е митът да бъде сведен до някакъв единствен код или пък да бъде представен като сбор от няколко кода. По-вярно би било да се каже, че дадена група от митове сама по себе си представлява код, чиято сила е по-голяма от тази на всеки един от различните кодове, с които си служи за разшифроване на многопластовото си съобщение. Той е равносилен на „интеркод“ – ако ми бъде простен този неологизъм – който позволява реципрочно преобразуване на съобщения в съответствие с правила, чийто обхват е един и същ за различните системи, чрез които подобно действие на кода позволява появата на общо значение, различно от индивидуалните значения“.

КОД

Умберто Еко

13

КЪМ ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ - 2

По-сетне Леви-Строс като че ли променя становището си и нарича „**арматура**“ съчетанието от свойства, които остават непроменени за два или повече мита, докато с „**код**“ се назовава системата от функции, които всеки мит приписва на тези свойства. Тук кодът показва черти, които го сближават с корелацията. В противовес на това множество кулинарни, астрономически и географски кодове, които Леви-Строс привежда толкова често в своите трудове, наподобяват повече съдържателни структури, семантични s-кодове, ценностни системи, както и системи от предписания. По такъв начин кодовете на Леви-Строс в едно и също време наподобяват **синтактични системи**, институции, предписващи норми, които могат да бъдат съблюдавани или пренебрегвани, сборници от текстуални функции, предсказващи как евентуално могат да бъдат преобразувани една в друга, и **знакови системи**, тъй като,

КОД

Умберто Еко

14

КЪМ ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ - 3

ако вземем за пример родителския код, изборът на партньор е значим от гледна точка на задълженията, които трябва да се изпълняват спрямо неговите или нейните роднини. Кодове, съставени от кодове, гъвкава мрежа от кодове, сложна плетеница от вътрешни и външни означавания, в която не е възможно да се разграничи семантичното от синтактичното. В типология на културите идеята за код добива още по-голяма сложност и обемност /Лотман и Успенски/. **Кодът е начин за моделиране на света: вербалните езици са преди всичко моделиращи системи, а всички останали структури – от митологията до изкуството – са вторични моделиращи системи.** За тези автори съществува ясна разлика между твърдения и прагматични кодове. Лотман подробно изучава множество институционни кодове, които представляват нормативни или ценностни системи.

КОД

Умберто Еко

15

КЪМ ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ - 4

Барт често използва думата „код“ /и всъщност той е един от онези, които предизвикаха кодовия бум в началото на 60-те години на 20 век/. **Кодът на модата** /Барт/ е едновременно корелативен и институционен код. Между елементите от облеклото съществуват систематични връзки, налице са съответствия между вида облекло и социалната позиция, между думи и дрехи и т.н. В „S/Z“ Барт изброява пет т. нар. **кода**: семичен, културен, символен, херменевтичен и предпочитателен. Трудно е да се превъзмогне подозрението за пълна метафоризация и сравнени с по-традиционните дефиниции, кодовете на Барт видимо се припокриват. [...] На пръв поглед Барт бърка кода с неограничения процес на семиозис или с това, което по-късно ще бъде наречено **интертекстуалност**. Но грешейки от гледна точка на слабия смисъл на **код**, Барт е напълно прав по отношение на силния. Това, което той тук

КОД

Умберто Еко

16

КЪМ ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ - 5

нарича **код**, е цялостното енциклопедично знание като склад на това, което вече е било познато и подредено от дадена култура. Това е енциклопедията и следователно **Правилото**, но във вид на **Лабиринт**. **Кодът не е само правило, което затваря, но също така и правило, което отваря. Той не казва само трябва, но също и може или би било възможно да се направи и това.** Ако кодът е таблица, това е таблица, позволяваща безброй елементи, някои от които все още не можем да предскажем: началото на игра. От самото начало в идеята за код не се съдържа гаранция за примирие, за закон и ред... Зад метафоричните употреби на термина код най-малкото прозира обединяваща мания, непрестанен интерес към вечната диалектика между закон и творчество.

A READER

КОД Умберто Еко

17

MODERN Criticism and Theory

Презентацията представя части от текста на Умберто Еко „Код“, включен в книгата „Семиотика и философия на езика“ от 1984 (български превод: С., 1993, „Наука и изкуство“, с. 183-209, превод на Юлиан Константинов). Всички права на автора, съставителя, преводача и издателството са запазени. Презентацията е с образователна цел и е за нуждите на студентите от курсовете „Теория на интерпретацията“ в НАТФИЗ и „Семиотика и интерпретация“ в СУ „Св. Климент Охридски“.

издание на Център за семиотични и културни изследвания, 2017
Само за учебни и образователни цели